

УДК 616.9 (093)

**НАУКОВА, ПЕДАГОГІЧНА ТА СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА НАУКИ І
ТЕХНІКИ УКРАЇНИ, Д.М.Н., ПРОФЕСОРА ГИРІНА ВІТАЛІЯ МИКОЛАЙОВИЧА
(до 70-річчя від дня народження)**

**Вороненко Ю.В., Дзюблик І.В., Волянський А.Ю.
Київська державна медична академія післядипломної освіти МОЗ України
Інститут мікробіології та імунології ім. І.І. Мечникова АМН України**

Віталій Миколайович Гирін – видатний український вчений в галузі медичної та санітарної вірусології, доктор медичних наук, професор народився в 1936 році в м. Лубни Полтавської області в простій українській родині. Його батько – Микола Дмитрович (1902-1984 рр.) був водієм, мати – Ольга Василівна (1910-2000 рр.) працювала вчителькою в школі.

В 1960 році Віталій Миколайович закінчив Київський медичний інститут ім. О.О. Богомольця. Свою трудову діяльність розпочав лікарем, а в подальшому головним лікарем Васильківської районної лікарні Київської області. Три роки, виконуючи дуже непрості обов'язки головного лікаря, мріяв про науку. Ця жага жила в його серці ще із студенських років. За першої можливості Віталій Миколайович їде до Києва і поступає до спецординатури, а потім – до аспірантури при Київському НДІ інфекційних захворювань, де успішно навчається за фахом “вірусологія”. Молодого вченого повністю поглинає нова, майже фантастична наука – вірусологія. Свої перші кроки в науці він робить під керівництвом доктора медичних наук Голуба Н.Ф. та професора Максимовича Н.А.

В.М. Гирін виконує експериментальне дослідження з адаптації та культивування ентеровірусів в клітинах, штучно вирощуючи їх поза організмом людини. Слід відзначити, що саме в цей час вірусологія, як наука, переживала справжню революцію, пов'язану саме із впровадженням нового методу дослідження вірусних інфекцій на клітинному рівні – методу культури клітин. Спробу вирощування вірусів в клітинних культурах та вивчення особливостей їх взаємодії з клітиною надавали унікальну інформацію про будову, хімічний склад та репродукцію вірусів, відкривали широкий шлях до створення перших культуральних антивірусних вакцин. В цих вакцинах віруси були практично повністю позбавлені вірулентності, проте зберігали імуногенні властивості.

Віталію Миколайовичу вперше вдалось адаптувати дикі штами вірусів Коксакі А до перещеплюваних культур, вивчити особливості їх репродукції за допомогою методів люмінесцентної та електронної мікроскопії, цитохімії та гістохімії – найсучасніших методів того часу.

В 1967 році Віталій Миколайович успішно захистив дисертацію “Адаптація вірусів Коксакі підгрупи А до перещеплюваних клітинних ліній та вивчення їх взаємодії із клітинами” на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук.

В 1967-1968 роках, після успішного завершення аспірантури, молодий вчений викладає на кафедрі мікробіології Київського медичного інституту ім. О.О. Богомольця. Його велике щастя працювати в своїй Альма-матер спочатку асистентом, а потім і доцентом кафедри мікробіології, вірусології та імунології, якою в той час завідував відомий український вчений-мікробіолог, професор Сергій Степанович Дяченко.

Сергій Степанович завжди в оточенні студентів і викладачів, був їх улюбленцем, людиною з прекрасною поетичною душею. Його безмежно поважав і цінував Віталій Миколайович у нього навчався майстерності викладати мікробіологію.

З 1969 року по 1978 рік Віталій Миколайович продовжує працювати доцентом цієї ж кафедри, проте вже за сумісництвом. Справа в тому, що молодого наполегливого вченого і здібного організатора

запримітили в Міністерстві охорони здоров'я і запропонували там йому роботу. Мабуть це теж щасливі примхи долі, але саме тоді міністром охорони здоров'я був професор Шупик П.Л.. Саме він призначив Гиріна на посаду заступника начальника управління учбових закладів. В 1974 році вже Братусь В.Д. призначив Гиріна В.М. начальником Управління учбових закладів. З 1978 по 1984 Віталій Миколайович працював заступником міністра охорони здоров'я УРСР.

Ставши ректором Київського інституту удосконалення лікарів в 1984 році, Віталій Миколайович здійснює свою давню заповітну мрію щодо покращення підготовки лікарів-вірусологів і створює кафедру вірусології – другу кафедру вірусології в системі післядипломного навчання лікарів в Радянському Союзі (перша кафедра вірусології в Москві в ЦОЛПУЛ організована професором Букринською А.Г.).

В доповіді на сесії НАН України 4 квітня 2000 року Віталій Миколайович звернувся до шановної аудиторії з словами: “Мені доля подарувала щастя на протязі трьох десятиріч, працюючи асистентом та доцентом кафедри мікробіології, вірусології і імунології Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, а потім завідувачем кафедрою вірусології КМАПО ім. П.Л. Шупіка, вивчати світ мікроорганізмів у багатьох його проявах. Робота викладачем вищої школи дає вченому можливість робити вагомі узагальнення і вийти за межі традиційно сформованих наукових поглядів”. За 30-річний період наукової діяльності професор Гирін В.М. збагатив мікробіологічну і вірусологічну науку оригінальними дослідженнями. Наприкінці 70-тих років та на початку 80 років ХХ століття основним науковим напрямком Віталія Миколайовича стає санітарна мікробіологія і вірусологія – молода наука, що вивчає закономірності проникнення, виживання і циркуляції патогенних і непатогенних бактерій, вірусів та інших мікроорганізмів в навколишньому середовищі, розробляє методи їх індикації і нормування, обґрунтовує засоби ефективної очистки об'єктів довкілля та визначає їх роль як фактора епідемічного процесу.

Визначившись з науковим напрямком, Віталій Миколайович проводить бактеріологічне дослідження стічних вод міста Києва. Він вперше висуває гіпотезу – припущення, що міський колектор стічних вод - це своєрідний “колективний кишечник”, вміст якого може об'єктивно свідчити про епідемічний стан населення цілого міста. Віталій Миколайович встановлює, якими мікроорганізмами забруднені міські стічні води, виділяє та ідентифікує з цих стічних вод віруси полімієліту, віруси Коксаки, ЕСНО, численні ентеробактерії та бактеріофаги.

Визначає наявність та закономірності підйому захворюваності населення на кишкові інфекції у весняно-літній та літньо-осінній періоди, знаходить чітку кореляцію із кількістю патогенних збудників в стічних водах. Його дослідження науково обґрунтували, що існуюча біологічна очистка вод в м. Києві на той час була абсолютно неефективною. Лише 40% ентеробактерій, ентеровірусів та бактеріофагів могли видалити та зруйнувати в процесі механічної та біологічної очистки бар'єрні споруди міста, а решту 60% - випускали у р. Дніпро. Більш того, він довів, що існуюча на той час практика використання активного мулу з цих бар'єрних споруд для сільського господарства, на полях зрошення була вкрай шкідливою для здоров'я населення України. Бо саме на пластівцях активного мулу селективно сорбувались вірулентні штами вірусів полімієліту. Все це вимагало негайно зміни використання активного мулу в сільському господарстві і обґрунтувати методи третинної очистки та доочистки стічних вод, що надалі і було зроблено академіком Гончаруком Є.Г. Ці методи знезараження забруднених вод знаходять своє практичне використання і сьогодні. Безумовно, науково-технічний прогрес не стоїть на місці. Спливають роки и людство винаходить інші ефективні методи знезараження води. Проте на питання: “Чи досягнута епідемічна безпека такого очищення?” - можна відповісти тільки звернувшись до “шкали Гиріна” - науково обґрунтованої шкали

безпеки стічних вод за бактеріологічними і вірусологічними показниками, яка стала першою та єдиною спробою подібного плану у світовій практиці.

У 1982 році В.М. Гирін в Москві в Інституті поліомієліту та вірусних енцефалітів захищає докторську дисертацію (за фахом 03.00.06 вірусологія та 14.00.07 – гігієна) на тему “Ентеровіруси в стічних водах та наукове обґрунтування способів деконтамінації”.

Офіційний опонент Віталія Миколайовича, один із найвідоміших вірусологів світу академік Віктор Михайлович Жданов, підкреслюючи важливість вибраного напрямку досліджень, сказав “Это, на первый взгляд, приземленная, однако чрезвычайно важная для науки и практики область”.

Дослідження із санітарної мікробіології та вірусології, розпочаті В.М. Гиріним в Україні в 70-х роках, в подальшому проаналізовані та систематизовані в докторській дисертаційній роботі, були узагальнені у монографіях “Санітарно-бактеріологічне і вірусологічне дослідження води” (1982) та “Екологія ентеровірусів” (1988).

Незважаючи зайнятості на посаді ректора академії, В.М. Гирін продовжував активно займатися санітарною вірусологією, згуртувавши в цьому напрямку колективи кафедр вірусології, мікробіології, епідеміології, гігієни та екології. Він сам навчає своїх співробітників і учнів методу визначення цитопатичної дії та бляшкоутворення вірусів під бентонітовим покриттям. Під його керівництвом визріває і формується новий напрямок наукових досліджень – розробка методів санітарно-бактеріологічного аналізу, концентрації бактерій та вірусів за допомогою природних мінеральних (бентоніти, сапоніти та інші) та штучно синтезованих сорбентів, виявлення бляшкоутворюючих властивостей вірусів в клітинних культурах під поживними покриттями з вмістом дрібнодисперсних алюмосилікатів.

Віталій Миколайович приділяє величезну увагу розробці теоретичних основ використання природних дисперсійних мінеральних сорбентів. Під його керівництвом виконувались науково-дослідні роботи на теми:

1. “Теоретичні основи використання природних дисперсійних сорбентів для очистки та знезаражування водного середовища та детоксикації організму людини в зонах екологічних катастроф”;
2. “Розробити та налагодити випуск експериментальних зразків фільтруючих систем для звільнення питної води від америцію, свинцю, ртуті, патогенних вірусів і бактерій в устроях індивідуального користування”;
3. “Собрційні препарати на основі сапонітів для детоксикації організму при гострих кишкових інфекціях вірусної природи”;
4. “Визначення імуномодельючих властивостей макромолекулярних комплексів платини і природних сорбційних матеріалів як специфічних препаратів і неспецифічних засобів профілактики і лікування вірусних інфекцій”.

Результати вказаних науково-дослідних робіт запатентовані і впроваджені в практику. Перш за все, це методи адсорбційно-хімічної очистки води, виділення ентеровірусів із питної води за допомогою бентоніту, знезаражування води, виготовлення хліба із застосуванням у технологічному процесі мінеральних сорбентів та фільтруючі системи в устроях індивідуального користування, збагаченні бентонітом та сапонітом для звільнення питної води від патогенних бактерій, вірусів, хімічних сполук, америцію та свинцю. Запропонований бентонітовий метод вилучення, очистки та концентрації ентеровірусів із води вже протягом двох десятків років залишається основним та найбільш ефективним методом, який впроваджений в практичну діяльність лабораторій санітарно-епідеміологічних станцій не тільки України, але й Росії, Білорусі, Молдови, республік Середньої Азії та Прибалтики при проведенні санітарно-вірусологічного нагляду за якістю питної води.

З 1987 року в коло наукових інтересів професора Гиріна В.М. увійшли проблеми медичної вірусології, він почав працювати над актуальними питаннями етіології, патогенезу, лабораторної діагностики, лікування та специфічної профілактики ротавірусної інфекції, або як її ще називали “малої холери”. Безумовно, що займатися цією проблемою його спонукало декілька дуже важливих причин. По-перше, важливість для практики охорони здоров'я населення – на той час за даними ВООЗ щорічно на ротавірусні діареї хворіло більше 250 млн. дітей віком до 5 років, більше 3 млн. гинули від цієї вірусної хвороби. По-друге, в Україні практично ніхто не займався цим питанням. По-третє, інтуїція вченого підказувала, що питання лабораторної діагностики, патогенезу та специфічної профілактики ротавірусної інфекції можуть бути вирішені лише за умов застосування досвіду і знань, набутих при дослідженні ентеровірусів.

На своїй кафедрі Віталій Миколайович планує до виконання ряд науково-дослідних робіт:

- Розробка та наукове обґрунтування ефективних методів лабораторної діагностики гепатиту А, ротавірусної та деяких ентеровірусних інфекцій;
- Вивчення патогенетичних механізмів ротавірусної інфекції та вдосконалення методів її лабораторної діагностики;
- Експериментальне обґрунтування застосування сорбентів на основі гідрогелю метилкремнієвої кислоти для лабораторної діагностики та лікування ротавірусних гастроентеритів;
- Визначення ролі вірусних інфекцій в пери- та постнатальній патології новонароджених дітей;
- Ротавірусна інфекція: особливості етіології, патогенезу, імуногенезу та епідеміології у дітей на сучасному етапі, розробка експериментально-теоретичних основ створення нових профілактичних і лікувальних препаратів, визначення принципів їх практичного застосування.

Під його керівництвом та за його безпосередньої участі проведена величезна робота щодо вивчення ротавірусів людини і тварин. Саме в цей час була створена лабораторія електронної мікроскопії при ЦНДЛ.

Вдалося вирішити дуже складне питання культивування ротавірусів людини в умовах *in vitro*, не тільки підібрати чутливі для ротавірусів культури клітин, а й розробити, удосконалити та запропонувати доступні для практичних лабораторій методи діагностики. Розроблені методи лабораторної діагностики ротавірусної інфекції описані і оприлюднені в методичних рекомендаціях, затверджених МОЗ України і впроваджені в практику.

Під керівництвом Віталія Миколайовича на кафедрі розпочато поглиблене вивчення патогенезу ротавірусної інфекції як на клітинному, так і на рівні організму. Вперше для вивчення ротавірусної інфекції людини створено її модель на поросятах-гнотобіонтах. Новонароджених тварин-гнотобіонтів інфікували двома штамами ротавірусів людини, що були виділені від хворих на ротавірусну діарею новонароджених дітей у 1989-1991 році в Києві. Отримана детальна комплексна характеристика клініко-морфологічних та вірусологічних проявів ротавірусної інфекції. В умовах експерименту вперше в світі доведено можливість генералізації ротавірусної інфекції. Ці пріоритетні данні автором оприлюднені на XVI Всесвітньому конгресі в Ванкувері (Канада) в 1991 році, а потім на численних конференціях різних рівнів. Дуже скоро нова гіпотеза патогенезу ротавірусної інфекції та здобуті експериментальні данні знайшли своє підтвердження в практиці – було виявлено, описано і підтверджено найвідомішим патанатомом світу Циндерлінгом три випадки генералізованої ротавірусної інфекції новонароджених (публікація в журналі “Архив патологии”, 1993, №5). Сьогодні проблема генералізації ротавірусної інфекції у новонароджених дітей молодшого віку є загальновізною.

Вивчення патогенезу ротавірусної інфекції на клітинному рівні, успішна адаптація штамів ротавірусів до культивування в штучних умовах в культурах клітин, надихнули професора Гиріна В.М. на вирішення практичних питань з біотехнології, а саме: створення діагностикумів та вакцини для профілактики ротавірусного гастроентериту (РП-4). Вона успішно пройшла випробування та схвалена Головним управлінням ветеринарної медицини Мінсільгоспрому України до використання.

Як вчений і педагог, В.М. Гирін приділяв велику увагу не тільки поглибленому вивченню актуальних наукових проблем. Він вважав своїм обов'язком узагальнювати отримані результати в монографії, писати підручники та методичні посібники, навчати вірусології.

Крім цього, Віталієм Миколайовичем надруковано 185 наукових праць, одержано 15 патентів та авторських свідоцтв.

Серед вагомих людських та творчих здобутків професора Гиріна В.М. можна сміливо віднести створену ним кафедру вірусології, єдину на сьогодні кафедру вірусології в Україні в системі післядипломної освіти лікарів, та колектив фахівців, прекрасних педагогів, справжніх ентузіастів своєї справи.

Першим викладачем кафедри вірусології, які працювали під керівництвом професора Гиріна В.М. та працюють і понині, стали Дзюблик Ірина Володимирівна, Вороненко Світлана Григорівна, Порохницький Валентин Григорович, Ковалишина Галина Григорівна, Бойко Іван Іванович. Ці люди прийшли з різних установ Києва, працювали в різних колективах та Віталій Миколайович зумів всіх об'єднати загальною метою, а головне, загальною непереборною любов'ю до вірусології!

Провідним завданням кафедри Гирін В.М. вважав підготовку лікаря-вірусолога та поповнення знань фахівців різних спеціальностей з актуальних питань вірусних інфекцій. Професор Гирін В.М. зробив все, щоб на площі 400 кв.м були розташовані автоматизована аудиторія на 35-40 місць, учбові лабораторії, оснащені сучасним обладнанням, і зручні кімнати для викладачів. 10 березня 1985 року кафедра була створена, а вже з 12 вересня цього ж року на ній з'явилися перші курсанти з різних куточків Радянського Союзу. Віталій Миколайович читав повний курс лекцій із загальної та санітарної вірусології. Дуже любив читати лекції з проблем поліомієліту та інших ентеровірусних інфекцій.

Лекції Віталія Миколайовича мали дуже високий науковий рівень, всі викладачі постійно ходили до нього вчитись. І це була справжня школа професійної педагогічної майстерності!

І в подальшому, навіть через 10-15-17 років, незважаючи на свій величезний педагогічний досвід, він завжди знаходив час, перед зустріччю з аудиторією, ретельно кожного разу готуватися. Аналізував величезний матеріал, робив нові нотатки на полях, зауваження та коментарі до нових наукових фактів, в результаті лекція подавалась не тільки на сучасному рівні, а й емоційно, з позиції непересічного вченого.

Як завідувач кафедри вірусології, педагог, вчений, нарешті, як патріот і порядна людина, він глибоко переймався проблемою розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні, високим рівнем захворюваності на вірусні гепатити не тільки загалом населення, але й серед медичних працівників.

Для боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом та вірусними гепатитами з парентеральним механізмом передачі на базі своєї кафедри в 1992 році створив Центр підготовки лікарів з питань етіології, клініки, патогенезу, лабораторної діагностики та профілактики цих актуальних інфекцій. Гирін В.М. багато працював над розробкою і впровадженням нових програм, методичних рекомендацій і актуальних питань боротьби зі СНІДом та вірусними гепатитами. Ним разом з В.Г. Порохницьким написано перші в Україні монографії з проблем ВІЛ-інфекції, в тому числі "Що ми знаємо про СНІД", "Синдром набутого імунного дефіциту", "Синдром приоб'єднаного імунного дефіциту", тощо.

Ним розроблено та видано методичні рекомендації для підготовки спеціалістів лікувально-профілактичного, санітарно-гігієнічного профілів та служби переливання крові з проблем ВІЛ-інфекції, навчальний посібник з лабораторної діагностики ВІЛ/СНІДу, навчально-методичний посібник з проблем вірусного гепатиту В.

Тільки за програмою та навчальним планом з проблем ВІЛ/СНІДу та парентеральних вірусних гепатитів, що були затверджені МОЗ України, щороку навчалися і навчаються тепер лікарі різних фахів.

Для ефективності педпроцесу та для активної наукової співпраці з іншими науково-дослідними та практичними медичними установами країни Віталій Миколайович створив спеціальну лабораторію, яка має дозвіл міської режимної комісії на роботу із вірусами 3-4 груп патогенності. Лабораторію, яку акредитували Комітет з питань гігієнічного регламентування МОЗ України та Фармкомітет. Лабораторію, з якою успішно співпрацюють Центр з імунобіологічних препаратів, міська станція переливання крові, міський та республіканський центри боротьби із СНІДом та багато інших.

Як досвідчений організатор охорони здоров'я і вищої медичної школи України, Віталій Миколайович став одним із основоположників реформування вищої медичної освіти в умовах незалежності України, що сприяло наближенню вищої медичної освіти нашої держави до світових взірців.

До Віталія Миколайовича, як до Голови Вченої медичної Ради академії, члена спеціалізованої ради Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця за спеціальністю "мікробіологія і вірусологія", заступника Голови Асоціації ректорів медичних вузів України, завжди прислуховувались педагогічні колективи. Його точка зору на майбутнє вищої школи висвітлювалась на сторінках фахових журналів, на сторінках газет, членом редакційних колегій і рад яких він був.

З душевною теплотою та любов'ю всі, хто працював і спілкувався з Віталієм Миколайовичем та його учні, зберігають в пам'яті ті важливі сторінки нашого життя, які пов'язані з ним.

УДК 616.9 (093)**НАУКОВА, ПЕДАГОГІЧНА ТА СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ, Д.М.Н., ПРОФЕСОРА ГИРИНА ВІТАЛІЯ МИКОЛАЙОВИЧА****(до 70-річчя від дня народження)****Вороненко Ю.В., Дзюблик І.В., Волянський А.Ю.****Київська державна медична академія післядипломної освіти МОЗ України****Інститут мікробіології та імунології ім. І.І. Мечникова**

Гирін Віталій Миколайович – видатний український вчений в галузі медичної та санітарної вірусології, доктор медичних наук, професор (1985), заслужений діяч науки і техніки (1993), академік АН ВШ (1994), академік міжнародної кадрової академії (2000), академік Нью-Йоркської академії наук (2000), нагороджений орденами “Трудового Червоного Прапора”, “Знак Пошани”, “За заслуги” III ступеня, лауреатом нагороди Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки (1996) та відзнаки Президента України III ступеня, був відзначений світовою спільнотою “Людина 1999-2000 року”.

Ключові слова: Гирін Віталій Миколайович, український вчений, вірусолог.

УДК 616.9 (093)**Научная, педагогическая и общественная деятельность заслуженного деятеля науки и техники****Украины, д.м.н., профессора Гирин Виталия Николаевича****(к 70-летию со дня рождения)****Вороненко Ю.В., Дзюблик И.В., Волянский А.Ю.****Киевская государственная медицинская академия последипломного образования МОЗ Украины****Институт микробиологии и иммунологии им. И.И. Мечникова**

Гирин Виталий Николаевич – выдающийся ученый в области медицинской и санитарной вирусологии, доктор медицинских наук, профессор (1985), заслуженный деятель науки и техники (1993), академик АН ВШ (1994), академик международной кадровой академии (2000), академик Нью-Йоркской академии наук (2000), награжден орденом „Трудового Красного Знамени”, „Знак Почета”, „За заслуги” III степени, лауреат премии Ярослава Мудрого в области науки и техники (1996) и наградой Президента Украины III степени, был отмечен мировым содружеством – «Человек 1999-2000 года».

Ключевые слова: Гирин Виталий Николаевич, украинский ученый, вирусолог.

UDC 616.9 (093)**Scientific, pedagogical and public work of the honored worker of a science and technics of Ukraine, Sc.D., professor Girin Vitaly Nikolaevich****(To the 70 anniversary from the birth date)****Voronenko J.V., Dzjublik I.V., Voljanskij A.Yu.****Kiev state medical postgraduate educations academy MH of Ukraine****Mechnicov Institute of microbiology and immunology AMS of Ukraine**

Girin Vitaly Nikolaevich - the given away scientist in the field of medical and sanitary virology, doctor of medical sciences, professor (1985), the honored worker of a science and technics (1993), academician of high school academy (1994), academician the international personnel academy (2000), academician of New York academy of sciences (2000), has award of " the Labour Red Banner ", „ Sign on Honour ", „ For merits " III degrees, the winner of the premium of Jaroslav Mudry in the field of a science and technics (1996) and the award from Ukrainian President III degrees, has noted been by world commonwealth - « the Person of 1999-2000 ».

Keywords: Girin Vitaly Nikolaevich, Ukrainian doctrines, the virologist.